

Л. О. МЕЛЬНИК

Університет Державної фіскальної служби України

ORCID: 0000-0003-4544-3561

ПОДАТКОВА КУЛЬТУРА: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

У статті досліджено стан податкової культури в зарубіжних країнах. Зроблено акцент на специфіці побудови прийнятних для держави податкових відносин. Визначені об'єктивні (історичний досвід; рівень економічного розвитку; рівень життя населення; рівень розвитку податкового законодавства; ступінь розвиненості податкової системи країни; соціальна орієнтованість оподаткування; діяльність державної політики у сфері формування та розвитку податкової культури; ефективність податкової системи та професіоналізм працівників податкових служб) і суб'єктивні (загальний рівень моралі та культури в суспільстві та рівень виконавчої дисципліни членів суспільства; участь базових соціальних інститутів, які формують особистість, у процесах формування культури; менталітет) чинники формування податкової культури держави. Розглянуто методи взаємодії податкових органів та платників податків, серед яких: адміністративний примус, адміністративне переконання та регульовані альтернативи. Розкрито особливості формування податкової культури окремих країн, в основі яких лежить принцип партнерства та метод переконання. Визначено, що існує пряма залежність між ставленням уряду до платників податків та моральним станом платників податків. Розглянуто європейський досвід (Німеччина, Франція, Великобританія), виділено скандинавський досвід (Данія, Норвегія, Фінляндія, Швеція) та досвід США. На прикладі США визначено, що рівень податкової культури може змінюватись у межах однієї країни, що обумовлене поділом на штати з різними податковими законами. Світова практика побудови прийнятних для держави податкових відносин показує, що в її основі має лежати принцип співробітництва. Встановлено, що партнерство у податкових відносинах, прагнення до дотримання балансу між інтересами держави та платників податків призводить, зрештою, до конструктивної взаємодії фізичних осіб, економічних агентів та державних органів, вищого рівня розвитку податкової системи.

Ключові слова: податкова культура, платники податків, податкові органи, примус, переконання, партнерство, взаємодія.

L. O. MELNYK

University of the State Fiscal Service of Ukraine

ORCID: 0000-0003-4544-3561

TAX CULTURE: FOREIGN EXPERIENCE

The article examines the state of tax culture in foreign countries. Emphasis is placed on the specifics of building tax relations acceptable to the state. Determined objective (historical experience; level of economic development; standard of living of the population; level of development of tax legislation; degree of development of the country's tax system; social orientation of taxation; activities of state policy in the field of formation and development of tax culture; efficiency of the tax system and professionalism of tax service employees) and subjective (the general level of morality and culture in society and the level of executive discipline of members of society; the participation of basic social institutions that shape the personality in the processes of culture formation; mentality) factors in the formation of the tax culture of the state. Methods of interaction between tax authorities and taxpayers are considered, including: administrative coercion, administrative persuasion and regulated alternatives. The peculiarities of the formation of the tax culture of individual countries, which are based on the principle of partnership and the method of persuasion, are revealed. It was determined that there is a direct relationship between the attitude of the government towards taxpayers and the moral condition of taxpayers. The European experience (Germany, France, Great Britain) was considered, the Scandinavian experience (Denmark, Norway, Finland, Sweden) and the US experience were highlighted. Using the example of the USA, it was determined that the level of tax culture can change within the borders of one country, which is due to the division into states with different tax laws. The world practice of building tax relations acceptable to the state shows that it should be based on the principle of cooperation. It has been established that partnership in tax relations, the desire to maintain a balance between the interests of the state and taxpayers, ultimately leads to constructive interaction of individuals, economic agents and state bodies, and a higher level of development of the tax system.

Key words: tax culture, taxpayers, tax authorities, coercion, persuasion, partnership, interaction.

Постановка проблеми

Податки є одним із основних фінансових елементів функціонування будь-якого державного утворення, а також фактором створення й перерозподілу суспільного добробуту. Однак, прийняття нормативно-правових актів стосовно необхідності сплати податків не означає, що платники податків будуть цього обов'язку дотримуватися.

Історично так склалося, що на українських територіях тривалий час існувало неприязне ставлення до податків, на відміну від європейських країн, в яких для більшості населення сплата податків вважається предметом гордості, а дітям з ранніх років прищеплюється розуміння того, що сплачуючи податки, кожен робить посильний внесок, в розвиток своєї країни. Таке негативне ставлення громадян України до встановлених державою вимог багато в чому пояснюється їх рівнем податкової культури. Податкова культура – це певний рівень податкової самосвідомості в суспільстві, при якому держава усвідомлює та втілює податкову політику, що враховує інтереси суспільства, а платники податків усвідомлюють необхідність виконання обов'язку щодо повної і своєчасної сплати законодавчо визначених податків, зборів (обов'язкових платежів) до бюджету [8, с. 55]. Підвищення податкової культури є однією з важливих проблем, від вирішення яких залежить розвиток економіки всієї країни. Зазначене й обумовлює необхідність проведення наукових пошуків, присвячених різноманітним аспектам існування податкової культури в зарубіжних країнах, в яких її розвитку приділяється належна увага.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Питання податкової культури, податкової свідомості та поведінки економічних агентів у сфері оподаткування вивчаються багатьма вітчизняними та зарубіжними авторами. Зокрема, М. Лерой [17], Дж. Шумпетер [21] приділяють особливу увагу фіскальній соціології та її когнітивному підходу. Робиться висновок, що податкова культура ґрунтується як на традиціях відповідного суспільства, так і на взаємодії цінностей та суспільства. Р. Бергер, А. Пауш досліджують прояв податкової культури у Німеччині, Швейцарії та інших країнах Заходу. Згідно їх переконань, податкова культура є концепцією економічної соціології, в основі якої лежить суспільство, ставлення особистості до податкової системи [19]. Л. Комбест [16] приходить до висновку, що податкова культура в США є феноменом політичної науки, оскільки саме політика зіграла вирішальну роль у розвитку культури податкового адміністрування та захисту прав платників податків. Роботи З. Варналія, В. Калустяна, П. Мельника та Л. Тарангул [7; 9] присвячені дослідженню дискусійних питань щодо ролі податкової культури в складі податкового потенціалу. В них розкриваються особливості взаємозв'язку між процесами оподаткування й економічного зростання та впливу на ці процеси рівня податкової культури населення. А. Василенко [4] розглядає сутність податкової культури, її значення, умови формування та перспективи зростання. У роботах В. Андрущенко, О. Крилова та В. Ткачук [2] досліджуються питання змісту податкової культури з точки зору моральних та етичних норм поведінки, її взаємозв'язку з іншими соціокультурними категоріями. І. Башинський [3] розкриває сутність податкової культури як економічної категорії, визначає та аналізує проблематику формування податкової культури в Україні. Варто зазначити, що в цілому проблематиці податкової культури присвячено цілий пласт наукових досліджень, як у зарубіжній, так і вітчизняній науковій літературі. Щодо цілей нашої статті, то особливий інтерес становлять ті дослідження, які розкривають причини та критерії, що впливають або обумовлюють стан податкової культури.

Формування мети дослідження

Аналіз основних досліджень свідчить, що у вітчизняних джерелах розглядаються різноманітні питання, які стосуються лише рівня податкової самосвідомості в українському суспільстві. При цьому у вітчизняній науковій літературі недостатньо висвітленим залишається стан податкової культури в зарубіжних країнах. Вважаємо, що дослідження зарубіжного досвіду є важливим для нашої держави, так як без цього неможливо вичленити та описати ті елементи формування податкової культури, які можна адаптувати до потреб України, включити їх в загальну вітчизняну стратегію підвищення рівня податкової культури. Метою статті є аналіз чинників, які обумовлюють стан податкової культури в зарубіжних країнах, визначення стратегії, яка може забезпечити підвищення рівня податкової культури в Україні.

Викладення основного матеріалу дослідження

Останнім часом багато зарубіжних дослідників (С. Лонг, Дж. Свінген, Дж. Шумпетер та ін.) порушували питання відмінності цінностей, соціальних норм та установок у різних країнах та можливості впливу цих відмінностей на поведінку економічних агентів. Одним із напрямків таких досліджень є податкова культура, яка, безперечно, залежить від багатьох суб'єктивних та об'єктивних чинників.

Слід зазначити, що податкова культура є багатодисциплінарним поняттям, яке, з одного боку, розкривається через діяльнісний підхід, з другого – через процесний підхід. У першому випадку самовираження та самопізнання податкової системи проявляється через податкову культуру. Податкова культура виступає сукупністю стійких форм податкової діяльності економічного агента, без яких не може відтворюватися, а тому й існувати. У другому випадку адміністративний вплив держави на економічних агентів проявляється через податкову культуру, оскільки податкова культура формує у платника податків певну поведінку. Податкова культура бере участь у процесі податкових відносин (визначаючи відносини та взаємодію учасників), тим самим удосконалюючи бюджетну сферу та підтримуючи сталий розвиток. Податкова культура визначає рівень знань суб'єктів господарювання у податковій сфері та ступінь довіри громадян до державної політики.

Серед об'єктивних чинників, тобто тих, які впливають на процес формування податкової культури, можна виділити наступні: історичний досвід; рівень економічного розвитку; рівень життя населення; рівень розвитку податкового законодавства; ступінь розвиненості податкової системи країни; соціальна орієнтованість оподаткування;

діяльність державної політики у сфері формування та розвитку податкової культури; ефективність податкової системи та професіоналізм працівників податкових служб.

Серед суб'єктивних чинників, тобто тих, які опосередковано впливають на формування податкової культури, виділяють: загальний рівень моралі та культури в суспільстві (рівень моралі та культури особистості платника податків) та рівень виконавчої дисципліни членів суспільства; участь базових соціальних інститутів, які формують особистість, у процесах формування культури; менталітет (суспільне схвалення/несхвалення ухилення від сплати податків та приховування своїх доходів); прийняті в суспільстві моделі податкової поведінки; соціально-економічні інтереси [11]. Вітчизняні дослідники (І. Башинський, А. Василенко, А. Зінкевич, В. Синчак та ін.), аналізуючи проблематику податкової культури, спираються на їх вивчення. Щодо зарубіжних дослідників (Р. Бергер, Б. Нерре, А. Пауш та ін.), то вони, вивчаючи особливості формування податкової культури, значну увагу приділяють методам взаємодії податкових органів та платників податків, серед яких виділяють: адміністративний примус, адміністративне переконання та регульовані альтернативи.

Спосіб адміністративного примусу, який часто називають шляхом стримування, розкриває залежність податкової культури від встановленого в державі рівня покарань, кількості штрафів та перевірок (у поєднанні з доступними оцінками неприйняття ризику). Зарубіжні науковці (Р. Бергер, С. Лонг, Д. Пайл, Дж. Свінген та ін.) в своїх працях наголошують, що більшість платників податків є раціональними суб'єктами, які прагнуть максимізувати свою очікувану корисність з урахуванням співвідношення потенційних витрат і вигод від запланованого порушення. Зазначається, що крім суто економічної мотивації, платник податків спирається і на неекономічну, яка багато в чому обумовлює їх прийнятну для держави культуру поведінки. Наприклад, С. Лонг та Дж. Свінген [18] стверджують, що деякі платники податків просто схильні до дотримання податкових норм, і тому навіть не замислюються про порушення податкового законодавства. Згідно позиції Д. Пайл [20] маючи високі шанси на ухилення від сплати податків, переважна більшість платників податків поводяться чесно.

Неекономічною внутрішньою мотивацією платників податків виступає «податкова мораль». Податкова мораль держав буває різною, оскільки в її основі лежать культурні норми, з різними громадськими інститутами, які виступають у ролі обмежувачів неправомірної поведінки. Податкова мораль виступає важливим суб'єктивним чинником, що визначає дотримання платниками податків вимог податкового законодавства. Поняття «податкова мораль» не є новим, але в літературі стосовно дотримання податкового законодавства йому приділяється недостатньо уваги. Деякі попередні дослідження податкової моралі були проведені в 1960-х роках представниками кельнської школи податкової психології [22], які спробували об'єднати економічну теорію та соціальну психологію, наголосивши, що економічні явища слід аналізувати не лише з традиційної неокласичної точки зору. Зокрема, податкова мораль розглядалася ними як важливе та невід'ємне відношення, пов'язане з недотриманням податкових вимог.

Аналізуючи стан податкової культури в країнах Європи звернемося до результатів практичних досліджень, які проводяться в даній сфері із середини ХХ ст. Так, Дж. Шмолдерс проаналізувавши податкову культуру серед самозайнятих європейських платників податків, дійшов висновку, що вони мають нижчий рівень податкової культури, ніж платники податків, які є найманими працівниками фізичних чи юридичних осіб. Дослідження Б. Струмπεла 1969 року [23], присвячене порівнянню податкових систем країн Європи та рівню податкової культури серед європейських країн показало, що наприклад, у Німеччині рівень податкової культури був істотно нижчим за середній рівень по Європі, а в Англії – одним із найвищих. Було висунуто припущення, що причиною цього стала основна різниця між податковими системами Німеччини та Англії. Податкова система вписується у концепцію сталого розвитку як надбудова (інструмент), що характеризує рівень соціально-економічного та культурного розвитку держави.

Податкова культура, дисципліна та поведінка суб'єктів податкових відносин також залежать від ефективності функціонування та взаємодії її елементів. Так, німецький уряд використовував методи примусу у сфері оподаткування, тоді як англійська система відносилася до платників податків з більшою повагою та меншим контролем. Німецька система правозастосування сприяла відчуженню суспільства, що негативно впливало на його податкову культуру. Б. Струмπεл припустив, що англійська система, навпаки, за допомогою методів переконання виховувала у населення країни високий моральний дух (хоча він і зазначав, що податкова система Англії надавала багато можливостей для ухилення від сплати податків).

Підсумувавши можемо відзначити, що існує пряма залежність між ставленням уряду до платників податків та моральним станом платників податків. Європейський досвід довів, що демонстрація довіри уряду до платників податків винагороджується значним рівнем довіри, яку вони проєктують у відповідь, що, у свою чергу, підвищує моральний стан податкових органів та сприяє усвідомленню платниками податків необхідності виконання обов'язку щодо повної та своєчасної сплати законодавчо визначених податків і зборів (обов'язкових платежів) до бюджету.

Рівень податкової культури у різних країнах світу відрізняється. На податкову культуру впливає низка загальнодержавних стратегій, які приймаються урядами з метою її підвищення. У дослідженнях, присвячених податковій культурі європейських країн, простежується тісний зв'язок між податковою культурою та довірою, яку виражає держава платникам податків, що передбачає чітку політичну стратегію: викликати у громадян довіру на конституційному та політико-економічному рівнях. Такі відносини між державою та платниками податків

обумовлюються позитивними діями уряду, добре функціонуючими державними інститутами, підтримкою атмосфери соціального капіталу тощо. І така стратегія винагороджується вищою податковою культурою а, отже, більшою готовністю людей виконувати обов'язок щодо повної та своєчасної сплати законодавчо визначених податків, зборів (обов'язкових платежів) до бюджету. Відповідно, у країнах, де існує високий рівень податкової культури, основний наголос робиться на використанні методу переконання. Загальне ставлення податкової адміністрації до платників податків як до клієнтів, а не як до правопорушників, підвищує їхнє почуття громадянського обов'язку і, отже, їхню податкову культуру.

Не раз звертаючись до методу переконання, європейські політики апелюють до патріотичних почуттів своїх громадян. Візьмемо, наприклад, Францію. У країні діють понад 200 різних податків та зборів, одним із яких є прибутковий податок із середньою ставкою з часів свого запровадження та стягнення на рівні 45 %. Але, у вересні 2012 року, в рамках необхідності відновлення економіки, президентом Франції було ухвалено рішення про встановлення 75 % прибуткового податку на доходи понад 1 млн. євро на рік. У той час, коли рішення перебувало на розгляді в уряді, а потім – у Конституційній раді Франції, з країни почалися «податкові втечі», ядром яких стали заможні артисти, бізнесмени тощо. Такі дії неодноразово коментувалися політиками, які висловлювали думку уряду стосовно даного питання. Так, прем'єр-міністр Франції Жан-Марк Еро коментуючи зазначені переїзди, назвав те, що відбувається, «жалюгідною» податковою втечею. Він виступив із різкою критикою таких втікачів, які «хочуть збагатитися ще більше» і «не бути солідарними з іншими французами». «Переїжджати за кордон я вважаю досить жалюгідним. Бути французом означає любити свою країну та допомагати їй стати на ноги. Така непатріотична поведінка зустрічається досить часто. Я волію звернутися із закликом до солідарності, а не приймати новий закон» [12] (йдеться про закон, який вводить відповідальність для тих, хто намагається ухилитися від сплати податків за допомогою «податкової втечі»).

Як показали опитування громадської думки, більшість пересічних французів підтримали введення максимальної ставки прибуткового податку на доходи понад 1 млн. євро на рік. Що стосується Конституційної ради Франції, то спочатку вона відхилила підвищення податку, оскільки він передбачав стягнення платежів із індивідуальних доходів, а не домогосподарств. Після цього рішення президента Франції було скореговане, підтримано Конституційною радою і набрало законної сили. Як наслідок, бюджет П'ятої республіки додатково отримав близько 1 млрд. євро податкових надходжень.

Відносно високий рівень податкової культури простежується в країнах, у яких присутня пряма демократія з сильним історичним корінням (Сполучені Штати Америки, Швейцарія). Присутність у цих країнах більших можливостей для пересічних громадян взяти безпосередню участь у політичному житті є одним із чинників, який підвищує рівень податкової культури населення. Залучення громадян до політичного процесу сприяє встановленню більш тісних відносин між ними та державою, ідентифікація громадян із державою суттєво зростає, отже, підвищується готовність сплачувати податки.

Рівень податкової культури також залежить від менталітету. На сьогодні скандинавські країни (Данія, Норвегія, Фінляндія, Швеція) мають одні з найвищих рівнів податкової культури в ЄС. У скандинавських країнах громадяни довіряють державі, сплачуючи законно встановлені податки, причому держава, незважаючи на високе податкове навантаження (45,7 % у Данії, 38,8 % у Норвегії, 43,31 % у Фінляндії, 44,39 % у Швеції [24]), не пригнічує стимули для розвитку бізнесу, забезпечує населенню високі соціальні гарантії та умови для комфортного існування. Скандинави є одними з найсумлінніших платників податків. Можна виділити кілька загальних причин, які зумовлюють бажання громадян Данії, Норвегії, Фінляндії та Швеції справно і чесно виконувати свої податкові зобов'язання, незважаючи на високі ставки.

По-перше, скандинавські країни є одними з найбільш соціально орієнтованих держав ЄС. Мінімум третина державного бюджету цих країн витрачається на соціальний захист громадян, від 10 до 15 % йде на охорону здоров'я і стільки ж – на освіту. Кожен платник податків має чітке усвідомлення того, що у випадку втрати роботи чи проблем зі здоров'ям держава спроможна захистити своїх громадян шляхом надання допомоги. Особливо така підтримка була відчутною під час пандемії COVID-19, а також на фоні тих викликів, з якими зіткнулися країни ЄС після санкцій, введених проти РФ. Наприклад, Норвегія, на яку припадає близько чверті поставок палива до Євросоюзу, отримує в підсумку прибуток від експорту енергоносіїв у розмірі 100 мільярдів євро. У країні з населенням 5,4 мільйона людей це близько 18 тисяч євро на людину. При цьому всі доходи від продажу нафти спрямовуються урядом до Глобального державного пенсійного фонду Норвегії. Таким чином, населення впевнене у своєму завтрашньому дні та висловлює свою подяку дотриманням обов'язку щодо повної та своєчасної сплати законодавчо визначених податків, зборів (обов'язкових платежів) до бюджету.

По-друге, скандинави сприймають податки не як неминуче зло, а як усвідомлену необхідність та можливість зробити свою державу більш цивілізованою. Дане розуміння податку походить із впевненості у тому, що всі податкові збори підуть за призначенням. Більше того, факт сплати податків у Данії, Норвегії, Фінляндії та Швеції є тією чи іншою мірою доступним для широкого кола громадськості. Наприклад, у Швеції існує інформаційний портал, який надає відкритий доступ до фінансових і бухгалтерських даних фірм та фізичних осіб (www.allabolag.se).

Кожен громадянин може зайти на цей сайт і подивитися, наскільки компанії країни якісно виконують свої податкові зобов'язання. Не можна не погодитися з тим, що такий інструмент контролю говорить про відкритість національної економіки. Причому контроль над виконанням податкових зобов'язань може здійснюватися як з боку держави, так і з боку звичайних громадян [1, с. 15].

По-третє, комфортність взаємин громадян із податковими органами. Не можна не відзначити простоту подання декларацій у скандинавських країнах та підхід до створення комплексної поінформованості платників податків про чинне податкове законодавство, їх обов'язки, права тощо за допомогою сайтів, забезпечених не лише текстовою інформацією та інфографікою, а й докладними відеоматеріалами.

Таким чином, на рівень податкової культури у скандинавських країнах, в основному, впливають почуття обов'язку, довіра та розуміння механізмів роботи податкової системи. Слід зазначити, що в цих країнах між державою та платником податків склалися партнерські відносини, а податкові органи не тільки дотримуються прав платників податків, але й допомагають у виконанні їх обов'язків, що також сприяє високому рівню податкової культури.

Хотілося б акцентувати увагу на одному важливому аспекті податкової культури. Так, рівень податкової культури може змінюватись у межах однієї країни. Наприклад, в окремих штатах США діють різні податкові закони, також суттєво відрізняються податкові системи окремих штатів. У більшості штатів стягується прибутковий податок з фізичних осіб, а в Алясці, Флориді, Неваді, Південній Дакоті, Техасі, Вашингтоні та Вайомінгу його немає. У Нью-Гемпширі та Теннессі стягується лише податок на дивіденди та відсотковий дохід. Така ситуація спостерігається і в Іспанії. До її складу входять автономні території Басконія і Наварра, які, володіючи більшою самостійністю у прийнятті внутрішніх рішень, наділені правом встановлення та збору своїх власних податків. Варто зазначити, що регіональне порівняння податкової культури в межах однієї країни є складним, оскільки статистика не передбачає збору таких даних, а дослідники не акцентують на них свою увагу. Але при цьому дані Податкового Агентства Іспанії (Agencia Estatal de Administración Tributaria, AEAT) свідчать про те, що на території зазначених автономій фіксується найменша кількість податкових правопорушень, що опосередковано свідчить про більш високий рівень податкової культури людей, які їх населяють, порівняно з іспанцями, які проживають в інших регіонах країни.

Релігійні організації також впливають на рівень податкової культури населення. Релігія забезпечує певний рівень примусу до дії згідно ухвалених правил і діє як «надприродна поліція» [15]. Дослідження, проведені Дж. Алмом і Б. Торглером [14] показали, що більш висока відвідуваність церкви призводить до більшої готовності парафіян-платників податків виконувати свій обов'язок зі сплати податків, оскільки даний обов'язок сприймається ними не як зобов'язання перед державою, а як зобов'язання перед Богом.

Світова практика побудови прийнятних для держави податкових відносин показує, що в її основі має лежати принцип співробітництва. Висока податкова культура країн ЄС, США та інших країн доводить ефективність партнерської моделі податкових відносин, оскільки всі учасники податкових відносин отримують вигоду за рахунок взаємного дотримання балансу інтересів. Це забезпечує сталий розвиток суспільства та економіки, і це той стан, до якого має прагнути сучасна Україна. При цьому, на нашу думку, існуючі відносини у сфері оподаткування в зазначених країнах не слід ідеалізувати. І європейці, і американці економлять свої статки, ухиляючись від сплати податків. Там де можна сплатити штраф і його сума буде нижчою від заощаджених податків, європейці обов'язково скористаються нагодою. Наприклад, у Франції існує законодавча норма, згідно з якою зміни, що стосуються нерухомого майна, мають бути заявлені до податкової інспекції. Оскільки податки у Франції базуються на орендній вартості власності, покращення умов проживання означає збільшення обсягу податків. Споруда площею 30 кв. м (зокрема, плавальні басейни) оподатковується додатковим податком – 200 євро на рік. У 2022 році Податкова служба Франції знайшла за допомогою штучного інтелекту 20 356 незадекларованих приватних басейнів [13]. Штучний інтелект звирив супутникові знімки з базою кадастрової служби та виявив приватні басейни, дані про які не було подано до податкової служби. У якості покарання винні сплатять одноразові штрафні санкції, сума яких не перевищить річну суму податку, без урахування часу будівництва басейнів та загальної кількості років несплати податку.

Висновки

Проведене нами дослідження чинників, які обумовлюють стан податкової культури в зарубіжних країнах свідчить про те, що формування податкової культури та вибір моделі податкової поведінки – двосторонній процес, результат якого залежить як від платників податків, так і від держави. Партнерство у податкових відносинах, прагнення до дотримання балансу між інтересами держави та платників податків призводить, зрештою, до конструктивної взаємодії фізичних осіб, економічних агентів та державних органів, вищого рівня розвитку податкової системи. Безумовно, податкову культуру в Україні неможливо змінити відразу, побудова довірчих відносин вимагає виваженого підходу, тривалої і складної роботи в цьому напрямі. Загалом, підвищення рівня податкової культури, зниження опортунізму у податковій поведінці платників податків, розвиток партнерської моделі податкових відносин сприяють підвищенню рівня збору податків, збільшенню ресурсних можливостей держави при реалізації соціальних гарантій, забезпеченню сталого розвитку.

Закордонний досвід свідчить про необхідність дотримання обережності при прийнятті рішень стосовно податкового реформування, особливо тих, які вимагають запровадження нових або підвищення ставок існуючих

податків. Досягнення компромісу між примусом та переконанням задля отримання необхідних державі результатів є досить складним процесом. При цьому рішення про застосування тих чи інших заходів має прийматися з урахуванням соціокультурного середовища. Застосування примусу, зайвої зарегульованості та суворих рамок в суспільстві, яке віддає перевагу, наприклад, відносній свободі у виборі правил поведінки, може бути сприйнято «в багнеті», тобто як зазіхання на свободу та демократичні цінності, що призведе не до зростання рівня податкової культури, а до його погіршення. У таких суспільствах процвітатимуть недотримання встановлених правил, демонстративне їх ігнорування тощо.

У подальших дослідженнях доцільним є проведення аналізу окремих методів взаємодії податкових органів та платників податків. Однак слід розуміти, що такі дослідження, для підвищення точності та обсягу досліджень, вимагають додаткових статистичних даних, яких немає у відкритому доступі. У зв'язку з цим, безпосередньо перед дослідженням необхідне проведення вузькоспрямованих опитувань та анкетувань, що допоможе сформулювати збалансовану вибірку та визначити вплив окремих методів взаємодії на рівень податкової культури.

Список використаної література

1. Аксёнов С. В., Базаева Б. А. Перспективы заимствования шведского опыта формирования налоговой культуры в Российской Федерации. «Актуальные проблемы налоговой политики». Сборник статей XIII Международной научно-практической конференции молодых налоговиков. Москва, 2021. С. 13–17.
2. Андрущенко В. Л., Тучак Т. В. Морально-етичні імперативи податків та оподаткування (західна традиція). К.: Алерта, 2013. 384 с.
3. Башинський І. А. Проблемні аспекти формування податкової культури в Україні. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*, 2014. № 31. Р. 61–65.
4. Василенко А. В. Формування податкової культури в Україні. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/evu/2011_17_1/Vasilenko.pdf (дата звернення: 15.10.2022)
5. Габрелян А. Ю. Поняття та сутність дефініції «податкове консультування». *Держава і право. Юридичні і політичні науки*, 2013. Вип. 59. С. 270–276.
6. Габрелян А. Ю. Протиправна поведінка: проблеми та шляхи їх вирішення. Актуальные проблемы криминологии и криминальной психологии: сб. науч. статей / под ред. М. Ф. Орзиха, В. Н. Дремина. О.: Феникс, 2007. С. 129–133.
7. Калустян Я. В. Теоретичні підходи до визначення податкового потенціалу регіону. *Економіка будівництва і міського господарства*, 2011. Т. 7. № 3. С. 183–190.
8. Мельник Л. О. Напрями формування податкової культури. *Економіка та суспільство*, 2021. № 26. С. 54–61.
9. Мельник П. В., Тарангул Л. Л., Варналій З. С. та ін. Податкова політика України: стан, проблеми та перспективи: монографія. К.: Знання України, 2008. 190 с.
10. Мороз С. С. Актуальные проблемы формирования института частных исполнителей в Украине. *Траектория науки*, 2016. № 7 (12). С. 11–19.
11. Рущкая Е. А. Факторы формирования налоговой культуры. *Проблемы современной науки и образования*, 2017. С. 103–107.
12. Французский премьер осудил Депардьё за «налоговое бегство» в Бельгию. URL: <http://www.newsru.com/cinema/12dec2012/dprd.html> (дата звернення: 15.10.2022)
13. AI detects 20,000 hidden taxable swimming pools in France, netting €10m. URL: https://www.theregister.com/2022/08/30/frances_tax_department_used_ai/ (дата звернення: 15.10.2022)
14. Alm J., Torgler B. Culture differences and tax morale in the United States and in Europe. *Journal of Economic Psychology*, 2006. Volume 27. Issue 2. P. 224–246.
15. Anderson G. M., Tollison R. D. Morality and monopoly: The constitutional political economy of religious rules. *Cato Journal*, 1992. № 13. P. 373–391.
16. Combet L. Tax culture could change code. М., 1997. 67 p.
17. Leroy M. Sociology of tax: per with FR. М.: Business and Service, 2006. 96 p.
18. Long S., Swingen J. The Conduct of Tax-Evasion. Experiments. *Validation, Analytical Methods, and Experimental Realism*. Cambridge University Press, Cambridge, 1991. P. 128–138.
19. Pausch A. Persönlichkeiten der Steuerkultur. Herne / Berlin: Verlag Neue Wirtschafts-Briefe, 1992. 140 p.
20. Pyle D. J. The Economics of Taxpayer Compliance. *Journal of Economic Surveys*, 1991. № 5. P. 163–198.
21. Schumpeter J. A. Theory of economic development. М.: Direct media publishing, 2008. 401 p.
22. Schmölders G. Survey Research in Public Finance: A Behavioral Approach to Fiscal Theory. *Public Finance*, 1970. № 25. P. 300–306.
23. Strümpel B. The Contribution of Survey Research to Public Finance. *Quantitative analysis in public finance*. New York: Praeger Publishers, 1969. P. 14–32.
24. Tax revenue trends 1965-2019. OECD iLibrary. URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/4de4270b-en/index.html?itemId=/content/component/4de4270b-en> (дата звернення: 15.10.2022)

References

1. Aksyonov, S. V., Bazaeva, B. A. (2021). Perspektivy zaimstvovaniya shvedskogo opyta formirovaniya nalogovoy kultury v Rossijskoj Federacii [Prospects for borrowing the Swedish experience in the formation of tax culture in the Russian Federation]. «Aktualnye problemy nalogovoj politiki». *Sbornik statej XIII Mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoy konferencii molodyh nalogovedov*. Moskva, 13-17.
2. Andrushchenko, V. L., Tuchak, T. V. (2013). *Moralno-etychni imperatyvy podatkov ta opodatkovannia (zakhidna tradytsiia) [Moral and ethical imperatives of taxes and taxation (Western tradition)]*. Kiev.
3. Bashynskiy, I. A. (2014). Problemni aspekty formuvannia podatkovoi kultury v Ukraini [Problematic aspects of tax culture formation in Ukraine]. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*, (31), 61-65.
4. Vasylenko, A. V. Formuvannia podatkovoi kultury v Ukraini [Formation of tax culture in Ukraine] (2011). URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/evu/2011_17_1/Vasilenko.pdf (data zvernennia: 15.04.2021)
5. Habrelian, A. Yu. (2013). Poniattia ta sutnist definitsii «podatkove konsultuvannia» [The concept and essence of the definition of «tax consulting»]. *Derzhava i pravo. Yurydychni i politychni nauky*, (59), 270-276.
6. Habrelian, A. Yu. (2007). Protypravna povedinka: problemy ta shliakhy yikh vyrishennia [Illegal behavior: problems and ways to solve them]. *Aktualnye problemyi kriminologii i kriminalnoy psihologi*, 129-133.
7. Kalustian, Ya. V. (2011). Teoretychni pidkhody do vyznachennia podatkovoho potentsialu rehionu [Theoretical approaches to determining the tax potential of the region]. *Ekonomika budivnytstva i miskoho hospodarstva*, (3), 183-190.
8. Melnyk, L. O. (2021). Napryami formuvannia podatkovoyi kulturi [Direct molding of tax culture]. *Ekonomika ta suspilstvo*, (26), 54-61.
9. Melnyk, P. V., Taranhul, L. L., Varnalii, Z. S. (2008). *Podatkova polityka Ukrainy: stan, problemy ta perspektyvy [Tax policy of Ukraine: state, problems and prospects]*. Kiev.
10. Moroz, S. S. (2016). Aktualnye problemyi formirovaniya instituta chastnykh ispolniteley v Ukraini [Actual problems of the formation of the institution of private performers in Ukraine]. *Traektoriya nauki*, (7 (12)), 11-19.
11. Rutsкая, E. A. (2017). Faktory formirovaniya nalogovoy kultury [Factors of formation of tax culture]. *Problemy sovremennoy nauki i obrazovaniya*, 103-107.
12. Francuzskij premer osudil Deparde za «nalogovoe begstvo» v Belgiyu [The French prime minister condemned Depardieu for «tax flight» to Belgium] (2017). URL: <http://www.newsru.com/cinema/12dec2012/dprd.html> (data zvernennia: 15.10.2022)
13. AI detects 20,000 hidden taxable swimming pools in France, netting €10m (2022). URL: https://www.theregister.com/2022/08/30/frances_tax_department_used_ai/ (data zvernennia: 15.10.2022)
14. Alm, J., Torgler, B. (2006). Culture differences and tax morale in the United States and in Europe. *Journal of Economic Psychology*, (27), 224-246.
15. Anderson, G. M., Tollison, R. D. (1992). Morality and monopoly: The constitutional political economy of religious rules. *Cato Journal*, (13), 373-391.
16. Combest, L. (1997). Tax culture could change code. Moscow.
17. Leroy, M. (2006). Sociology of tax: per with FR. Moscow.
18. Long, S., Swingen, J. (1991). The Conduct of Tax-Evasion. Experiments. *Validation, Analytical Methods, and Experimental Realism*, 128-138.
19. Pausch, A. (1992). *Persönlichkeiten der Steuerkultur*. Herne/Berlin.
20. Pyle, D. J. (1991). The Economics of Taxpayer Compliance. *Journal of Economic Surveys*, (5), 163-198.
21. Schumpeter, J. A. (2008). *Theory of economic development*. Moscow.
22. Schmolders, G. (1970). Survey Research in Public Finance: A Behavioral Approach to Fiscal Theory. *Public Finance*, (25), 300-306.
23. Strümpel, B. (1969). The Contribution of Survey Research to Public Finance. *Quantitative analysis in public finance*, 14-32.
24. Tax revenue trends 1965-2019. (2020). OECD iLibrary. URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/4de4270b-en/index.html?itemId=/content/component/4de4270b-en> (data zvernennia: 15.10.2022)